

خرید کتاب های کنکور

با تخفیف ویژه

و

ارسال رایگان

Medabook.com

+

یک جله تماس تلفنی رایگان

با مشاوران رتبه برتر

برای انتخاب بهترین منابع

دبیرستان و کنکور

۰۲۱ ۲۸۴۲۵۲۱۰

فصل یکم

- درس یکم: تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری) ۷
- درس دوم: پایه‌های آوایی ناهمسان ۲۱
- درس سوم: مراعات نظیر، تلمیح و تضمین ۳۸

فصل دوم

- درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری) ۵۳
- درس پنجم: اختیارات شاعری (۱): زبانی ۵۹
- درس ششم: لف و نشر، تضاد و متناقض‌نما ۷۴

فصل سوم

- درس هفتم: تاریخ ادبیات قرن چهاردهم (دوره معاصر و انقلاب اسلامی) ۸۷
- درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزنی ۱۰۲
- درس نهم: اغراق، ایهام و ایهام تناسب ۱۱۹

فصل چهارم

- درس دهم: سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی ۱۳۴
- درس یازدهم: وزن در شعر نیمایی ۱۴۰
- درس دوازدهم: حسن تعلیل، حس آمیزی و اسلوب معادله ۱۵۱

- به رنگ فصل ۱ ۱۶۴
- به رنگ فصل ۲ ۱۶۹
- به رنگ فصل ۳ ۱۷۴
- به رنگ فصل ۴ ۱۸۰

ضمیمه‌ها

- واژه‌نامه ۱۸۷
- تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی ۱۹۲
- قافیه ۲۰۶
- قرابت معنایی ۲۱۷
- پاسخ‌نامه تشریحی ۲۳۰
- پاسخ‌نامه کلیدی ۳۰۳

درس هشتم اختیارات شاعری (۲): وزنی

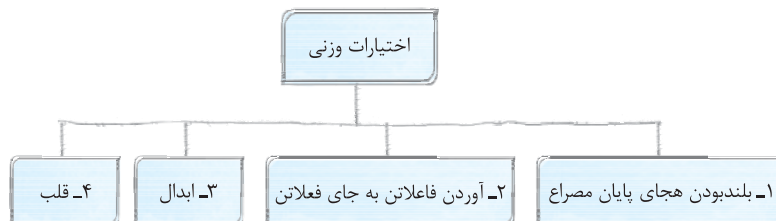
مقدمه

با اختیارات شاعری تو درس قبل آشنا شدی، و نوعی از اون‌ها رو دیدی که با تغییر تلفظ و نحوه فوندن اِهرا می‌شد. شاعر با حذف همزه و پسوندن حرف آخر به کلمه به مصوت اول کلمه بعد، یا با بلند تلفظ کردن هب‌های کوتاه یا کوتاه تلفظ کردن هب‌های بلند اختیارات شاعری رو اعمال می‌کرد. اما تو این درس با نوع دیگه‌ای از اختیارات آشنا می‌شی که ربطی به شکل تلفظ ندارن، بلکه به فوَر قواعد عروض مربوط می‌شن. با انواع این قواعد آشنا می‌شی، با هندا مثال بوشون تسلط پیدا می‌کنی و تو بفسن کنکور باکس هم هندا تکنیک طلایی تستی یاد می‌گیری که در زمان خیلی کمی تست‌های مربوط به این مباحثو حل کنی.

اختیارات شاعری (۲): وزنی

قبلاً دیدید که در اختیارات شاعری زبانی، شاعر تغییراتی را در تلفظ شعر اعمال می‌کرد تا وزن درست شود. در این نوع اختیار، وزن تغییر نمی‌کرد، بلکه کلمات و عبارات به نوعی تلفظ می‌شدند که با وزن اصلی هماهنگ شوند. مثلاً برای این که مصراع «تو فارغی و عشقت بازیچه می‌نماید» با وزن اصلی آن یعنی «مستفعَلن فعولن مستفعَلن فعولن» هماهنگ شود، هجای «ت» در اول مصراع بلند تلفظ می‌شود که با هجای اول رکن «مستفعَلن» هماهنگ باشد و وزن همان «مستفعَلن فعولن مستفعَلن فعولن» باقی بماند.

اما نوع دیگری از اختیارات شاعری وجود دارند که خود وزن را تغییر می‌دهند. در واقع این اختیارات، بخشی از قواعد عروض هستند که با رعایت آن‌ها، مجاز هستیم که تغییرات کوچکی در خود ارکان یک وزن عروضی ایجاد کنیم. مثلاً در شعری که همه ابیاتش بر وزن «فَعْلانن فَعْلانن» است یک یا چند مصراع بر وزن «فاعلاتن فَعْلانن» داشته باشیم. این نوع اختیار را که به وزن و آهنگ شعر مربوط می‌شود (نه به نحوه تلفظ) اختیار وزنی می‌نامیم. چنان که در درس پنجم دیدید این اختیار ۴ زیرمجموعه دارد:

۱- بلندبودن هجای پایان مصراع

با این اختیار کاملاً آشنا هستید و قبلاً بارها با آن مواجه شده‌اید. هجای پایانی مصراع‌ها، از هر نوعی که باشد همیشه بلند به حساب آمده و با علامت «—» نمایش داده می‌شود.

یادآوری در اوزان همسان دولختی، این قاعده در هجای پایانی نیم‌مصراع‌ها نیز اعمال می‌شود.

پس هرگاه، هجای پایانی یک مصراع (یا یک نیم‌مصراع در وزن‌های همسان دولختی) کوتاه یا کشیده بود از اختیار وزنی بلندبودن هجای پایان مصراع استفاده کرده‌ایم. (اگر هم هجای آخر بلند بود که هیپی دیگه، بی اختیاریم!)

مثال ز مشرق سر کوی آفتاب طلعت تو اگر طلوع کند طالعم همایون است (ماقظ)

ز	مش	ر	ق	س	ر	کو	یا	ف	تا	ب	طَل	ع	ت	ث
—	U	—	U	U	U	—	—	U	—	U	—	U	U	U
ا	گر	ط	لو	ع	ک	ند	طا	ل	عم	ه	ما	یو	نست	—
—	U	—	U	U	U	—	—	U	—	U	—	—	—	—
وزن	مفاعِلن	فَعْلانن	مفاعِلن	فَعْلانن	مفاعِلن	فَعْلانن	فَعْلانن	مفاعِلن	فَعْلانن	فَعْلانن	فَعْلانن	فَعْلانن	فَعْلانن	فَعْلانن

چنان که ملاحظه می‌کنید هم هجای آخر مصراع اول «ت» که کوتاه است، هم هجای آخر مصراع دوم «نست» که کشیده است، بلند به حساب می‌آیند.

درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزنی

تست آموزشی در کدام بیت زیر، تعداد دفعات استفاده از اختیار وزنی «بلندبودن هجای پایان مصراع» بیشتر است؟

- (۱) بی یار مهل ما را بی یار مخسب امشب
 زنهار مخور با ما زنهار مخسب امشب
 (۲) امشب ز خود افزونیم در عشق دگرگونیم
 این بار بین چونیم این بار مخسب امشب
 (۳) ای طوق هوای تو اندر همه گردن‌ها
 ما را همه شب تنها مگذار مخسب امشب
 (۴) صیدیم به شست غم شوریده و مست غم
 ما را تو به دست غم مسپار مخسب امشب

پاسخ گزینه «۲» وزن بیت «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن» همسان دولختی است؛ بنابراین باید وجود هجای کوتاه یا کشیده را، هم در پایان مصراع‌ها بررسی کنیم هم در پایان نیم‌مصراع‌ها:

گزینه (۱): «را»، «شب»، «ما» و «شب» همگی بلند هستند، پس در این بیت اختیار وزنی بلندبودن هجای پایانی مصراع نداریم.
 گزینه (۲): هجاهای پایانی نیم‌مصراع اول و نیم‌مصراع دوم و هجای پایانی مصراع اول همه هجای کشیده‌اند و مشمول اختیار بلندبودن هجای پایانی مصراع می‌شوند ← ۳ بار.

گزینه (۳): هجای پایانی نیم‌مصراع اول «ت»، هجای کوتاه است که بلند در نظر گرفته می‌شود ← ۱ بار.

گزینه (۴): هجای پایانی دو نیم‌مصراع اول و دوم و هجای پایانی مصراع اول (غم) است و هجای آخر بیت «شب» همگی بلند هستند ← بی‌اختیاریم!

۲- آوردن فاعلاتن به جای فَعَلاتن

مطابق این اختیار وزنی، شاعر می‌تواند در رکن اول مصراع به جای «فَعَلاتن» از «فاعلاتن» استفاده کند.

- ۱- نمی‌تواند در باقی رکن‌ها از این اختیار استفاده کند، فقط رکن اول!
 البته دقت کنید که شاعر
 ۲- نمی‌تواند برعکس عمل کند. یعنی از «فاعلاتن» به جای «فاعلاتن» استفاده کند.

نکته

گفتیم این اختیار، صرفاً در رکن اول اتفاق می‌افتد، بنابراین هر وزنی که با رکن «فاعلاتن» آغاز می‌شود می‌تواند این اختیار را داشته باشد، به استثنای یک وزن: «فاعلاتن مفاعِلن فَعَلاتن مفاعِلن».

چهار وزن زیر می‌توانند اختیار تبدیل فَعَلاتن به فاعلاتن را داشته باشند:

- ۱ فاعلاتن مفاعِلن فَعَلن
 ۲ فاعلاتن فَعَلاتن فَعَلن
 ۳ فاعلاتن فَعَلاتن فَعَلن
 ۴ فاعلاتن فَعَلاتن فَعَلن

برویم سراغ یک مثال از هر وزن:

مثال ۱ گو رفیقان سفر کنند که من نتوانم که پایبند توام (اومدی)

گو	رَ	فِی	قَان	سَ	فَر	کُ	نَد	ذُ	کِ	مِن
—	U	—	—	U	—	U	—	U	U	—
نَ	تَ	وَ	نَم	کِ	پَا	یَ	بِینَ	دِ	تُ	أَم
U	U	—	—	U	—	U	—	U	U	—
وزن	فاعلاتن	مفاعِلن	فَعَلاتن	مفاعِلن	فَعَلاتن	فَعَلن				

مثال ۲ گر به کاری نزنم دست به جز عشق تو شاید مرد باید نزند دست به کاری که نباید (فروغی بسطامی)

گر	بَ	کَا	رِی	نَ	زَ	نَم	دَس	تَ	بِ	جَز	عِش	قِ	تُ	شَا	یَد
—	U	—	—	U	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—
مَر	دَ	بَا	یَد	نَ	زَ	نَد	دَس	تَ	بِ	کَا	رِی	کِ	نَ	بَا	یَد
—	U	—	—	U	—	—	—	U	U	—	—	U	U	—	—
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

توجه همان‌طور که در این مثال دیدید، اختیار آوردن فاعلاتن به جای فَعَلاتن می‌تواند در ابتدای هر دو مصراع هم به کار برود.

مثال ۳ گفته هر قوم هم از مستی خویش که ز ما قوم دگر را چه خبر؟ (مولوی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	گف	ت	هر	قُو	م	ه	مَز	مَس	تی	ی	خیش
	-	U	-	-	U	U	-	-	X	U	-
	ک	ز	ما	قُو	م	د	گر	را	چ	خ	بر
	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

مثال ۴ باز چون برفکنند بند و رها سازد زلف گویی از مشک یکی پیرهن اندر بر اوست (ملک الشعرا بهار)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	با	ز	چ	ن	ف	ک	ند	بن	د	ر	ها	سا	ز	د	زلف
	-	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-
	گو	یی	یز	مش	ک	ی	کی	پی	ر	ه	ن	در	ب	ر	اوست
	-	-	X	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

نکته ۲

گفتیم استفاده از «فاعلاتن» به جای «فَعَلاتن» در چه وزن‌هایی اتفاق می‌افتد و استثنای آن را هم ذکر کردیم.

- ۱- یا وزن آن‌ها با فاعلاتن شروع می‌شود اما از پس در نظر داشته باشید در تست‌هایی با این موضوع، گزینه‌های غلط دو حالت دارند:
 - ۱- یا اصلاً وزن، وزن دیگری است.
 - ۲- یا اصلاً وزن، وزن دیگری است.

هشدار! در حالت شماره ۲ نکته قبل، یک مورد خیلی گول‌زننده وجود دارد. این که در ارکان اصلی خود وزن، «فاعلاتن» وجود داشته باشد، در این حالت اختیار وزنی به کار نرفته، بلکه خود وزن دارای «فاعلاتن» است. مراقب این وزن‌ها باشید:

- ۱ فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
- ۲ فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
- ۳ فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن
- ۴ فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

تست آموزشی ۲ در کدام یک از ابیات زیر، اختیار وزنی استفاده از «فاعلاتن» به جای «فَعَلاتن» بیشتر به کار رفته است؟

- ۱) خانه‌آرایی نمی‌آید ز من همچون حباب
- ۲) چه بود هستی فانی که نثار تو کنم
- ۳) هر دم چو تاک بار درختی نمی‌شویم
- ۴) گریه بسیار بود، نو به‌وجودآمده را

پاسخ گزینه ۴ این اختیار حداکثر ۲ بار می‌تواند در یک بیت به کار رود، در ابتدای هر دو مصراع.

گزینه (۱):	خا	ن	آ	را	یی	ن	می	آ	ید	ز	من	هم	چ	ح	باب
	U	-	-	-	U	-	-	-	-	U	-	-	-	U	-
	مو	ج	بی	پر	وا	ی	در	یا	ی	خ	قی	قت	کن	م	را
	-	U	-	-	-	U	-	-	X	U	-	-	-	U	-
	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

«فاعلاتن» رکن اصلی وزن این بیت است، اختیاری به کار نرفته.

گزینه (۲):	چ	بُ	وَد	هس	تی	ی	فا	نی	ک	ن	نا	ر	ث	ک	نم
	U	U	-	-	X	U	-	-	U	U	-	X	U	U	-
	اچ	ز	ر	قل	ب	چ	با	شد	ک	ب	کا	ر	ث	ک	نم
	-	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	X	U	U	-
	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

در مصراع دوم، به جای «فاعلاتن» از «فاعلاتن» استفاده شده است.

درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزنی

گزینه (۳):	هر دم چُ تا	ک با ر د	زخ تی نی می	ش ویم
	- U -	U U - U	- U - -	- U -
	چُن سر و بس	ت ای م ب	دل با ر خیب	ش را
	- U -	U U - U	- U - -	- U -
	مستفعلن	مفاعِل	مستفعلن	فَعْل

وزن این بیت، ربطی به اختیار مورد بحث ندارد.

گزینه (۴):	گر ی پس یا	ر ب و د نُ	ب و جو دا	م د را
	- U -	U U - U	- U - U	- U -
	خا ک زن د	ب و ذ چز	خ ف رو دا	د را
	- U -	U U - U	- U - U	- U -
	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فَعِلن

در رکن اول هر دو مصراع، به جای «فاعلاتن» از «فاعلاتن» استفاده شده است.

۳- ابدال

لغت ابدال یعنی عوض و بدل کردن، تبدیل کردن. در اختیار وزنی ابدال، شاعر می‌تواند به جای دو هجای کوتاه کنار هم (UU)، یک هجای بلند (-) بیاورد. شما با یک نمونه از ابدال قبلاً آشنا شدید، بدون آن که اسم اختیاریش را بدانید و گاهی در هجای آخر مصراع‌هایی که «فَعِلن» داشت از «فَعْلن» استفاده می‌کردید. دقت کنید که این نوعی از ابدال است: فَعِلن (UU) ← فَعْلن (-).

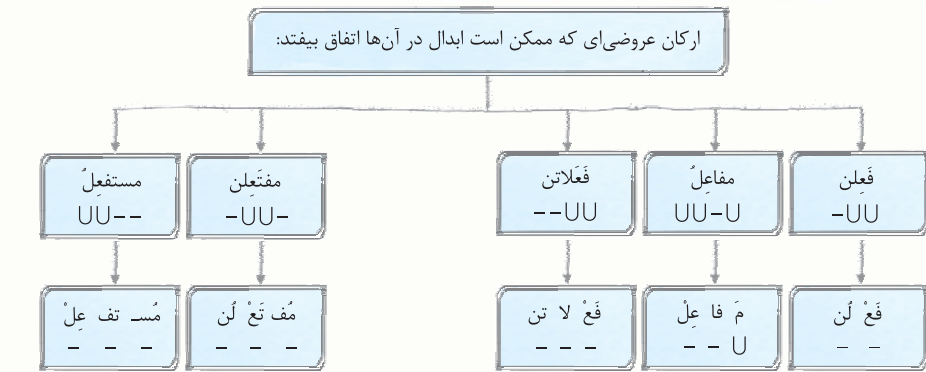
در هر رکن عروضی‌ای که دو هجای کوتاه کنار هم قرار داشته باشند، این اختیار می‌تواند اعمال شود و به جای آن دو هجای کوتاه، یک هجای بلند جایگزین گردد.

هشدار

عکس کاری که گفتیم صادق نیست؛ یعنی نمی‌توانیم به جای یک هجای بلند از دو هجای کوتاه استفاده کنیم. پس راجع به اختیارات وزنی ۲ و ۳ این را به یاد داشته باشید که «فقط هجای بلند می‌تواند جانشین هجای کوتاه شود». (در اختیار شماره ۲، یک هجای بلند «فا» به جای یک هجای کوتاه «ف» و در اختیار ۳، یک هجای بلند به جای دو هجای کوتاه) هجای کوتاه نمی‌تواند جانشین هجای بلند شود «فکر کوتاه همیشه مظلوم».

نکته ۳

یکی از موارد مهم رخ دادن ابدال، رکن‌های عروضی‌ای هستند که دارای دو هجای کوتاه در کنار هم باشند، در بین ارکان عروضی‌ای که تاکنون با آن‌ها آشنا شده‌اید چه رکن‌هایی این ویژگی را دارند؟

هجاهای این سه رکن پس از ابدال به شکل یکسان (- - -) درمی‌آید. نام این رکن عروضی جدید را «مفعولن» می‌گذاریم.

نکته ۴

در ابیاتی که دارای وزن دوگانه هستند، ممکن است حس کنید ابدال بین هجای آخر یک رکن و هجای اول رکن دیگر اتفاق افتاده است (در صورتی که هر دوی این هجاها کوتاه باشند)؛ مثلاً در وزن

مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن
- - - UU - - - - UU - - -

(اگرچه در وزن معادل آن یعنی «مستفعل مفعولن مستفعل مفعولن»، ابدال در دو هجای انتهایی رکن «مستفعل» اتفاق می‌افتد) به هر حال در هر جایی از مصراع، که دو هجای کوتاه کنار هم قرار گرفتند ممکن است ابدال رخ دهد.

توجه وقتی از اختیار ابدال در مصراع استفاده می‌کنیم از تعداد هجاهای آن مصراع یکی کم می‌شود (چون ۲ هجای کوتاه را با یک بلند جایگزین کرده‌ایم) در این حالت هم ملاک ما برای تعیین وزن عروضی، همان تعداد هجاهای بدون ابدال است. (یعنی عدد بزرگ‌تره!) البته اگر تساوی مصراع‌ها به هم نخورد به این معنی نیست که ابدال وجود نداشته، شاید در هر دو مصراع ابدال باشد و مصراع‌ها از نظر تعداد هجاها برابر باشند. برویم سراغ چند مثال، به ارکانی که گفتیم ابدال در آن‌ها اتفاق می‌افتد دقت کنید:

مثال ۱ این گفتن بود و ناگهانی از غیب گشاد او کمین را (مولوی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	ا ب ج	گ ف	تن	بو	د	نا	گ	ها	نی
	-	-	-	-	U	-	U	-	-
نشانه‌های هجایی	از	غیب	ب	گ	شا	د	او	گ	می
	-	-	U	U	-	U	-	U	-
وزن	مستفعل			فاعلات			مستف		

مثال ۲ منگر آن سوی بدین سو گشا غمزه غمزه خون‌خواره را (مولوی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	مَن	گَژ	آن	سو	ی	ب	دین	سو	گ	شا
	-	-	-	-	U	U	-	-	U	-
نشانه‌های هجایی	غَم	ز	ی	غَم	ما	ز	ی	خو	خا	ر
	-	U	U	-	-	U	U	-	U	-
وزن	مفتعلن			مفتعلن			فاعلن			

مثال ۳ بر لذت بهیمی چون فتنه گشته‌ای بس کرده‌ای بدان که حکیمت بود لقب (ناصرفسرو)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	بر	لذ	ذ	ت	ب	هی	می	چُن	فِت	ن	گش	ت	ای
	-	-	U	U	-	U	-	-	-	U	-	U	-
نشانه‌های هجایی	بَس	کَر	دِ	ای	بِ	دَان	کِ	خِ	کِی	مَت	بُ	وَد	لَ
	-	-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U
وزن	مستفعلن			مفاعلتن			مستفعلن			فعل			

مثال ۴ همان که درمان باشد به جای درد شود و باز درد همان کز نخست درمان بود (رودکی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	ه	ما	ک	در	با	شد	ب	جا	ی	دَر	دُ	ش	وَد
	-	U	-	U	-	-	U	-	U	-	U	U	-
نشانه‌های هجایی	و	بَا	ز	در	د	ه	مَان	کَز	نُ	خُسْت	ت	در	مَان
	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U	-
وزن	مفاعلن			مفاعلتن			مفاعلن			فعلن (فعلن)			

ملاحظه می‌کنید که در این بیت، ابدال هم در «فعلاتن» وجود دارد و هم در «فعلن».

۱-۴ قلب

نوعی اختیار وزنی است که در آن یک هجای بلند و یک هجای کوتاه کنار هم، جابه‌جا می‌شوند، یعنی (U) به (U) تبدیل می‌شود و برعکس. این اختیار فقط میان دو رکن عروضی اتفاق می‌افتد: مفتعلن و مفاعلن.

مفتعلن (U U) ↔ مفاعلن (U U)

مثال خاطر خاقانی از آن کعبه‌شناس شد که او در حرم خدایگان کرد به جان مجاوری (خاقانی)

پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	خا ط ر خا — U U —	فا نی — U — U	کع ب ش نا — U U —	س شد ک او — U —
وزن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفاعِلن
پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی	در ح ز م — U U —	خُ دا ی گان — U —	کر د ب جا — U U —	مُ جا و ری — U —
وزن	مفتعلن	مفاعِلن	مفتعلن	مفاعِلن

هجای «نی» در خاقانی تغییر مصوّت بلند به کوتاه دارد.

وزن شعر «مفتعلن مفاعِلن مفتعلن مفاعِلن» است، اما ملاحظه می‌کنید در رکن دوم مصراع اول با عوض شدن جای هجای بلند و کوتاه، رکن از «مفاعِلن» به «مفتعلن» تغییر یافته است.

کاربرد این قابلیت وزنی به نسبت باقی اختیارات شعری کم‌تر است.

این اختیار شاعری معمولاً در وزن‌های دوری (مفتعلن فاعِلن مفتعلن فاعِلن) و (مفتعلن مفاعِلن مفتعلن مفاعِلن) روی می‌دهد.

کنکور باکس

تکنیک‌های طلایی

برای تشخیص فاعلاتن به جای فعلاتن:

هر مصراعی که هجای اول آن بلند و هجای پنجم و ششم آن کوتاه باشد، دارای این اختیار است (— U — U). البته باید مراقب باشید در هجاهای ۵ و ۶ از اختیار زبانی تبدیل مصوّت کوتاه به بلند استفاده نشده باشد. این تکنیک در همه موارد صحیح است، جز برای وزن «فَعَلاتن مفاعِلن فعِلن». دقت کنید گزینه‌هایی که با این تکنیک رد می‌کنید در این وزن نباشند.

نکته اگر هر دو مصراع بی‌بی با هجای کوتاه شروع شد قطعاً آن بیت آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن ندارد، پس ابتدا هجاهای اول هر دو مصراع را نگاه کنید.

تست آموزشی ۳ در کدام یک از ابیات زیر، از اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» بیشتر استفاده شده است؟

- ۱) حافظ از جور تو حاشا که بگرداند روی
 - ۲) حافظ بد است حال پریشان تو ولی
 - ۳) حافظا ترک جهان گفتن طریق خوشدلی‌ست
 - ۴) حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج
- من از آن روز که در بند توام آزادم
بر بوی زلف یار پریشانیت نکوست
تا نینداری که احوال جهانداران خوش‌ست
فکر معقول بفرما گل بی‌خار کجاست؟

پاسخ گزینه «۴» گزینه (۱): مصراع اول: — U — U (هجای اول بلند است و هجاهای ۵ و ۶ کوتاه، پس آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن داریم) ✓ مصراع دوم: — U — U × (مصراع دوم را با همان هجای اول هم می‌توان رد کرد).

گزینه (۲): مصراع اول — U — U ×

مصراع دوم: — U — U × (البته دقت کنید که هر دو مصراع، با همان هجای دوم هم رد می‌شوند. چون هجای دوم فاعلاتن و فعلاتن کوتاه است اما هجای دوم در هر دو مصراع این بیت بلند هستند).

گزینه (۳): مصراع اول: — U — U

مصراع دوم: — U — — U با توجه به این که هجای پنجم مصراع اول کوتاه است و هجای پنجم مصراع دوم بلند، احتمال دارد از اختیار تبدیل مصوّت کوتاه به بلند استفاده شده باشد. با توجه به وزن بیت این احتمال تصدیق می‌شود؛ پس اختیار «فاعلاتن» به جای «فَعَلاتن» نداریم.

گزینه (۴): مصراع اول: — U — U ✓ مصراع دوم: — U — U ✓

برای تشخیص ابدال:

تکنیک اگر شعری با بیش از دو هجای بلند شروع شد، سه هجای اول آن را در نظر می‌گیریم، اگر هیچ کدام دارای اختیار زبانی تبدیل مصوّت بلند به کوتاه نبود به احتمال قریب به یقین ابدال دارد. فقط باید چک کنیم جای کدام یک از ۳ رکن (فاعلاتن، مفتعلن، مستفعلن) است.

مثال ۱ گویی بطّ سفید جامه به صابون زده‌ست بک دری ساق پای در قدح خون زده‌ست (منوچهری)

مصراع اول با ۳ هجای بلند شروع می‌شود (گو یی بط).

سه هجای اول هیچ کدام قابلیت استفاده از اختیار زبانی تبدیل مصوّت بلند به کوتاه را ندارند؛ پس به احتمال زیاد ابدال داریم. وزن شعر «مفتعلن فاعِلن مفتعلن فاعِلن» است و ابدال در رکن مفتعلن رخ داده است.

تکنیک ۲ اگر در هر جایی از یک مصراع، بیش از ۴ هجای بلند پشت سر هم بیایند، از اولین هجای بلند تا پنجمین هجای بلند پشت سر هم را به ترتیب مشخص کنید، اگر هیچ‌کدام دارای اختیار زبانی تبدیل مصوت بلند به کوتاه نبود، ابدال داریم (مگر این که وزن شعر مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن باشد).

مثال ۲ عمر در خارکشی باخت‌های عزت از خواری نشناخته‌ای (بامی)

عَم	ر	د	ر	خا	ز	ک	شی	با	خ	ت	ای
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
عِز	ز	ت	ز	خا	ری	نش	نا	خ	ت	ای	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
وزن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

در مصراع دوم این بیت، ۵ هجای بلند پشت سر هم آمده‌اند، هیچ‌یک هم دارای اختیار تبدیل مصوت بلند به کوتاه نیستند، وزن شعر هم «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن» نیست، پس ابدال داریم.

در جدول تقطیع هم می‌بینید که در هجای پنجم مصراع دوم ابدال رخ داده است.

تکنیک ۳ شعری که با دو هجای بلند تمام می‌شود، اگر رکن قبلش «مفاعِلن» یا «فاعلاتن» باشد ابدال دارد.

البته این‌جا هم باید حواستان به اختیارات زبانی باشد. این ابدال از نوع تبدیل «فَعْلن» به «فَعْلن» است.

مثال ۳ شتک زده‌ست به خورشید خون بسیاران بر آسمان که شنیده‌ست از زمین باران؟ (حسین منزوی)

هر دو مصراع با دو هجای بلند تمام می‌شوند. رکن قبلی آن‌ها هم در مصراع اول «ذُخونِ بس» و در مصراع دوم «تُاز میبُخ» است، معادل «مفاعِلن» ← پس ابدال داریم.

ش	تک	ز	دَنش	ت	ب	خُر	شید	د	خو	ن	بس	یا	را
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ب	را	س	مبُخ	ک	ش	نی	دَس	ت	از	ز	میبُخ	با	را
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
وزن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن	مفاعِلن

تست آموزشی ۱ در چند بیت از ابیات زیر، اختیار شاعری «ابدال» به کار رفته است؟

الف) هرچند مه ما را از ما خطری نیست	دل برده‌ای از ما دل ما را اثری نیست
ب) زان چشم پر از خمار سرمست	پر خون دارم دو دیده پیوست
پ) روز همه سر برگرد از کوه و شب ما را	سر برنگند خورشید آلا ز گریبانم
ت) قصد جان است طمع در لب جانان کردن	تو مرا بین که در این کار به جان می‌کوشم
۱) یک	۲) دو
۳) سه	۴) چهار

پاسخ گزینه «۳» با تکنیک‌های طلایی که یاد گرفتید یکی یکی سراغ ابیات برویم:

الف) در مصراع اول ۴ هجای بلند پشت سر هم داریم «ما را از ما»، هجای قبلی آن‌ها «ه» نیز دارای اختیار زبانی تبدیل مصوت کوتاه به بلند است؛ پس می‌شود مجموعاً پنج هجای بلند و طبق تکنیک ۲ ابدال داریم. (دقت کنید که گفتیم نباید اختیار زبانی تبدیل مصوت بلند به کوتاه داشته باشیم، کوتاه به بلند مشکلی ندارد و اتفاقاً به کارمان هم می‌آید!)

با تقطیع بیت می‌فهمید این ابدال در رکن «مستفعل» دوم مصراع اول رخ داده است.

ب) مصراع دوم با بیش از دو هجای بلند شروع شده است «پُر خوِخ دا رم»، هیچ‌کدام هم اختیار تبدیل مصوت بلند به کوتاه را ندارند ← پس ابدال داریم، این ابدال در رکن «مستفعل» رخ داده است.

پ) شعر با بیش از دو هجای بلند شروع نمی‌شود، در هر دو مصراع پنج هجای بلند پشت سر هم داریم، در مصراع اول «سر بر کر دز کو» و در مصراع دوم «ند خُر شی دل لا»، اما وزن شعر «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن» است، پس تا این‌جا هم به ابدال نرسیدیم. هر دو مصراع با دو هجای بلند تمام می‌شوند اما رکن قبلی آن‌ها نه «فاعلاتن» است و نه «مفاعِلن»، پس در این بیت ابدال نداریم.

ت) مصراع‌ها با بیش از دو هجای بلند شروع نمی‌شوند، بیش از ۴ هجای بلند در هیچ‌کدام نداریم، اما هر دو مصراع به دو

هجای بلند ختم می‌شود، رکن قبلی آن‌ها هم ل ب جا نا ← «فاعلاتن» است، پس ابدال داریم.
 ر ب جلا می
 — — U U

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۳۵۱- کدام گزینه دارای اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است؟

۱) من از آن کشم ندامت که تو را نیازمومدم	تو چرا ز من گریزی که وفایم آزمودی
۲) داغ جانسوز من از خنده خونین پیداست	ای بسا خنده که از گریه غم‌انگیزتر است
۳) آن‌قدر با آتش دل ساختم تا سوختم	بی تو ای آرام جان یا ساختم یا سوختم
۴) لاله‌رویی بر گل سرخی نگاشت	کز سیه‌چشمان نگیرم دلبری

۳۵۲- کدام گزینه فاقد اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است؟

۱) دیه‌های آفتاب ماه به دست	دیه‌های ماه آفتاب فروش
۲) تو تماشاگه خلقی و من از باده شوق	مستم آن‌گونه که یارای تماشاچیم نیست
۳) شکوه‌ای نیست ز طوفان حوادث ما را	دل به دریازدگان خنده به سیلاب زند
۴) مردم چشم فرومانده‌ست در دریای اشک	مور را پای رهایی از دل گرداب نیست

۳۵۳- چند بیت دارای اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است؟

الف) آن که با جود کفش هر روزه	عهد نو سازد و پیمان تازه
ب) کرد معمور آن مصیبت‌خانه را	بهر اندوه و ملال خویشتن
پ) حق پسری داد ز لطفش که هست	نور رخس چون مه‌تابان جلی
ت) منم آن رند قدح‌نوش که از کهنه و نو	باشدم خرقه‌ای آن هم به خرابات گرو

۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۵۴- کدام بیت‌ها اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» دارند؟

الف) پیر عقل از پی تاریخ به هاتف گفتا	که به گلزار ارم چشمه حیوان بنگر
ب) زان‌سان که خورد نسیم بر گل	تیر تو ز استخوان ما جست
پ) میرزا صادق که پیش قامتش	سرو باشد چون نهال کوتاهی
ت) آن کس که ساغر می نابش دهد کدام	وان کس که می‌ستاند از او جام باده کیست
ث) همه خندان به طنز گفتندم	خوی شرم از جبینشان جاری

۱) ب - ت (۲) الف - پ (۳) پ - ث (۴) الف - ث

۳۵۵- در چند بیت، «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» در هر دو مصراع وجود دارد؟

الف) غم در آن‌جا مجاور و شادی	گذر آن‌جا نکرده پنداری
ب) سخنش دارویی که می‌بخشد	گاه مستی و گاه هشیاری
پ) نه ز کم‌ظرفی است و کم‌تابی	نه ز بی‌برگی است و بی‌باری
ت) فلک انباز کرده ناچارم	با فرومایگان بازاری
ث) چیست سودم از این عمل دانی	از عزیزان تحمل خواری

۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۵۶- همهٔ گزینه‌ها به جز دارای اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است.

۱) دل بیچاره از آن بی‌خبر است ار گاهی	شکوه از جور تو ما را به زبان می‌گذرد
۲) که به او جان دهم به آسانی	او ستاند ز من به دشواری
۳) سر نیچم ز کمندت به جفا آن صیدم	که توان بست مرا لیک رها نتوان کرد
۴) گر نیارم بر زبان از غیر حرفی چون کنم	تا به حرف ای دلبر نامهربان آرم تو را

۳۵۷- کدام گزینه اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» دارد؟

۱) رندی که بازسته در عیش بر جهان	تنها به روی او در عشرت گشاده کیست
۲) بر من ای صیاد چون امروز اگر خواهد گذشت	جز پری از من نخواهی دید فردا در قفس
۳) که سراب‌وستان عمرش را	موسم دی رسید و فصل خزان
۴) همه غواص ادب بودم و هر جا صدفی است	همه بازش دهن از حیرت پروانهٔ توست

۳۵۸- چند مصراع دارای اختیار «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است؟

- (الف) کاروان آمد و از یوسف من نیست خبر
(ب) به غزل رام توان کرد غزالان رمیده
(پ) نازنینا نیازمند توام
(ت) کاسه گو آب حرامت کن به مخموران سبیل
(ث) آن چه به غفلت گذشت عمر نخواندم

(۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۵۹- کدام مصراع فاقد اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» است؟

- (۱) دولتی یابم اگر در نظر شمع رخت
(۲) جز پریشانی از آن خواب چه تعبیر مرا؟
(۳) غم نگردهد به گرد خاطر ما
(۴) گاه اشکش سوی دریا می‌دواند

۳۶۰- در کدام گزینه در هر دو مصراع اختیار شاعری «آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن» به کار رفته است؟

- (۱) از نسیم گلستان تا شمه‌ای
(۲) سر هر سفره چون نهاده‌ی پای
(۳) قبله‌ام روی بتان است و وطن کوی مغان
(۴) پیش نقش رخ تو دیده‌ی خونریز عبید

۳۶۱- کدام گزینه دارای «ابدال» است؟

- (۱) نام گنهی نبرد تا کشت
(۲) از کوی وفا برون نیایم
(۳) کنار دگر از صبا نیامد
(۴) خندد به هزار مرغ زیرک

۳۶۲- کدام گزینه دارای «ابدال» است؟

- (۱) امروز چه بودش که ز من روی نهان داشت
(۲) ناکرده گنه باز ز من روی نهان داشت
(۳) دل در بر من نیست ندانم که کجا شد
(۴) گفتند سر زلف تو دل می‌برد از خلق

۳۶۳- کدام گزینه اختیار شاعری «ابدال» دارد؟

- (۱) یک روز به کوی ما آخر گذرت افتد
(۲) گر هیچ مرا بینی بس گوهر ناسفته
(۳) گویند برو بنشین در سایه زلف او
(۴) در سایه تو جایم چون باشد تا هر روز

۳۶۴- کدام گزینه فاقد «ابدال» است؟

- (۱) سخنی با تو خواستم گفتن
(۲) چه بهاری است خدا را که در این دشت ملال
(۳) میان دلبر و دل حاجت رسالت نیست
(۴) از آن زمان که من از تو جدا همی‌شده‌ام

۳۶۵- کدام بیت اختیار شاعری «ابدال» دارد؟

- (۱) ماه دو هفت سال من آن یار نازنین
(۲) شوخی مکن که شوخی دل را کند نژند
(۳) عقلت مگر شمید که مجنون شدی چنان؟
(۴) کف از لبش چکیده چو آویزه‌های دُر

۳۶۶- کدام گزینه «ابدال» دارد؟

- (۱) قلم دلیل صلاح است و تیغ رهبر جنگ
(۲) کجاست جای هنر جز به زیر تیغ و قلم
(۳) اگر بسنجد با من تو را ترازوی عقل
(۴) اگر گره بگشایی ز قول مرد حکیم

۳۶۷- کدام گزینه فاقد «ابدال» است؟

- ۱) متحیر شده‌ام تا غم عشقت ناگاه
- ۲) دولتی یابم اگر در نظر شمع رخت
- ۳) درد سر می‌دهد این واعظ و می‌پندارد
- ۴) چاره آن است که دیوانگی‌ای پیش آرم

۳۶۸- چند بیت دارای «ابدال» است؟

- الف) کم بیند مردم از جهان رحمت
 - ب) چرخ فلک با همه کار و کیا
 - پ) چندی سپری گشت که بی خون دل خُم
 - ت) خامش کن گفت از این عالم است
- ۱) یک (۲) دو

۳۶۹- کدام گزینه «ابدال» ندارد؟

- ۱) من از نگاه کلاغی که رفت فهمیدم
- ۲) مخواه بیدل چشمان هندی‌ات باشم
- ۳) چند نهران داری آن خنده را
- ۴) چون شاهد طنز زبان تو به خوبی

۳۷۰- کدام گزینه دو ابدال دارد؟

- ۱) زلفش یک سو فکن وان‌گه در زیر زلف
- ۲) شیر فلک شد به شرط روبه‌بازی از آنک
- ۳) گرد که بادش برود چون شود؟
- ۴) امشب استیزه کن و سر منه

۳۷۱- چند بیت دارای «ابدال» است؟

- الف) نی که به شب احمد معراج رفت
 - ب) بیند چشمش که چه خواهد شدن
 - پ) قصه آن چشم که یارد گزارد
 - ت) هر که به گرد دل آرد طواف
- ۱) یک (۲) دو

۳۷۲- کدام گزینه «ابدال» ندارد؟

- ۱) رو در چمن و به روی گل بنگر
- ۲) دانم که زبان و گوش غم‌آزند
- ۳) کی باشد کاین قفس چمن گردد
- ۴) شب همه شب زار بگیریم چو شمع

۳۷۳- کدام ابیات «ابدال» دارند؟

- الف) گر سخن بر وفق عقل هر سخنور گویمی
 - ب) که قاصر است ز تقریر آن زبان گمان
 - پ) خاموشی به که وصف عشق تو
 - ت) از چهره او دلم چو دریا شد
 - ث) از پی یک نور مبین صد ظلام
- ۱) الف - پ (۲) پ - ت

۳۷۴- کدام گزینه دارای «ابدال» است؟

- ۱) گلین خندان به دل و جان بگفت
- ۲) جام مباح آمد هین نوش کن
- ۳) صورت اقبال شکرریز گفت
- ۴) ساغر اول چو دود بر سرت

از کجا یافت در این گوشه ویرانه مرا
کشته و سوخته یابند چو پروانه مرا
کالتفات است بدان بیهده افسانه مرا
تا فراموش کند واعظ فرزانه مرا

هرچند که بیش گیرد و زارد
گرد خدا گردد چون آسیا
خوناب جگر ما را از دیده روان گشت
ترک کن این عالم غداره را

۴) چهار

۳) سه

که سرنوشت درختان باغمان تبر است
که شعرهای چنین خارج از توان من است
آن مه تابنده فرخنده را
شیدایی خود ساخت جهان گذران را

جان سنایی ز عشق خسته و مدهوش بین
تا به کف آرد مگر چشم چو آهوی او
افتد بر خاک سیه بی‌نوا
تا که ببینی ز سعادت عطا

برد براقیش به سوی سما
تا ابد او بیند پیشانه را
ساحر ساحرکش فتانه را
جان جهانی شود و دلربا

۴) چهار

۳) سه

همدم شو بلبل بهاری را
با دل گویم که دل امین باشد
و اندرخور گام و کام من گردد
روز همه روز بنالم چو چنگ

شک نبودی کان سخن بر خلق کم تر گویمی
که شرح صدر تو کرده است فکرهای متین
اندر خبر و نشان نمی‌گنجد
دریا دیدی که موج گوهر زد
و ز پی یک نوش مخور صد شرنگ

۴) ب - ث

۳) ت - ث

برگ منت هست به گلشن در آ
با زره از غایب و از ماجرا
شکر چو کم نیست شکایت چرا
سجده کند عقل جنون تو را

درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزن

۳۷۵- کدام گزینه فاقد «ابدال» است؟

- ۱) منگر آن سوی بدین سو گشا
- ۲) خوان گسترده ما پرشده از خون جگر
- ۳) دیده چو تو را دید در او لعل برافشانند
- ۴) ز انبوهی دلبران و مه‌رویان

۳۷۶- کدام مصراع فاقد «ابدال» است؟

- ۱) لبت به خون دل عاشقان خطی دارد
- ۳) ای عبید از بی دل چند توان رفت آخر

۳۷۷- کدام گزینه «ابدال» ندارد؟

- ۱) بگذر ای خواجه و بگذار مرا مست این‌جا
- ۳) مکن آتش که او نیارد تاب

۳۷۸- چند مصراع «ابدال» دارد؟

- الف) گیتی هرگز نژاد مثل تو فرزند
 ب) به گرد چشمه نوش تو سبزه گر بدمید
 ۱) یک
 ۲) دو

۳۷۹- در رکن چندم بیت زیر ابدال وجود دارد؟

- «بنگر در غیب چه سان کیمیاست
 ۱) رکن دوم مصراع دوم
 ۲) رکن اول مصراع اول

۳۸۰- کدام گزینه اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» دارد؟

- ۱) تهی سازید از سنگ ملامت جیب و دامن‌ها
 ۲) رزق ما را تیغ، بی دردانه می‌سازد جدا
 ۳) هر مشکلی ز صدق طلب باز می‌شود
 ۴) زین تیره خاکدان به خیابان باغ خلد
- ۱) حیات جاودان خواهی به صحرای قناعت رو
 کی شود همخانه صائب با من صحرانشین؟
 مانند کی از حباب بر آب روان گره
 غیر از شکاف سینه دری یافتی بگو

۳۸۱- کدام گزینه اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» ندارد؟

- ۱) نه خاتم جم خواهم و نه ملک سلیمان
 ۲) مالیده آستین را تا بوسه‌گاه ساعد
 ۳) در دست آه من نیست بر گرد او نگشتن
 ۴) توبه چندین بال و پر عاجز چه در گل گشته‌ای؟
- دستی به خراش دل افگار مرا ده
 تا ناف پیرهن را چون صبحدم دریده
 بی‌اختیار گردد بر گرد ماه هاله
 تختش از تاج است هر سنگی که شد یاقوت و لعل

۳۸۲- کدام گزینه اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» دارد؟

- ۱) کاکل مشکین تو غالیه بر نسترن
 ۲) به‌جز خط تو کز او چشمه‌ها شود روشن
 ۳) نثار سوختگان ساز خرده جان را
 ۴) کسی که در خم زلفی شبی به سر نبرد
- سنبل پرچین تو سلسله بر ارغوان
 که دیده گرد که از دیده‌ها غبار برد
 که چون به سوخته پیوسته شد شرر ماند
 چو صبح از ته دل خنده بر جهان نکند

۳۸۳- چند بیت دارای اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» است؟

- الف) به زلف سنبل و خط بنفشه کی پیچم
 ب) همان به چشم تو از ذره کم‌عیارتریم
 پ) از خط عنبرفروش مردفکن خواندمت
 ت) یک نکته از دو لعلش گفتیم با سکندر
 ۱) یک
 ۲) دو
 ۳) سه
- مرا که ذوق پریشانی دماغ نماند
 اگرچه شهرت ما را به آفتاب رساند
 و ز لب پیمان‌نوش هوش‌ربا دیدمت
 خضر از حیا بپوشید سرچشمه بقا را

۴) چهار

۳۸۴- کدام ابیات اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» دارند؟

- الف) اول نظر دریدیم پیراهن صبوری
 ب) دل به تو بریست عهد کز سر جان بگذرد
 پ) شراب تلخ ز شیرین بود گواراتر
 ت) سخن رسد به خریدار چون غریب شود
- آخر شد آشکارا راز نهانی ما
 جان‌گرانمایه رفت بر سر پیمان دل
 ز لطف بیش مرا چشم پرعتاب بود
 که ماه مصر محال است که در دکان ماند

۱) الف - ت
 ۲) پ - ت

۳) الف - ب

۴) ب - پ

۳۸۵- در بیت زیر چند اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» به کار رفته است؟

- «سنبلت ای گل عذار بر سر نسربین گذار هم طبق گل بیار هم رمق دل ببر»
 (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۸۶- کدام گزینه اختیار شاعری «بلند در نظر گرفتن هجای پایانی» دارد؟

- (۱) صفای خانه دل‌ها ز جام باده بود
 (۲) سبک رکاب‌تر از گرد کاروانی بود
 (۳) سخن برای چه کس دل‌پذیر گرداند
 (۴) که چون قلم ز تو در هر قدم اثر ماند

۳۸۷- کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» دارد؟

- (۱) جمع خراباتیان سوز نفس کم کنید
 (۲) در بر تو با سماع بی‌خطران چون نجیب
 (۳) بر گذر کوی او غرقه چو من صد هزار
 (۴) شرط و نشان دل است به چشم‌ها مهر غم

۳۸۸- کدام گزینه دارای اختیار شاعری «قلب» است؟

- (۱) تا که بر اسب جمال گشت سوار آن پسر
 (۲) آخر شرمی بدار چند از این بدخویی
 (۳) آن که به چشم خرد می‌نگرد عشق را
 (۴) جادوی استاد را پیش دو بادام تو

۳۸۹- چند بیت دارای «قلب» است؟

- (الف) هیچ مترس ز آتشم زان که من آبم و خوشم
 (ب) سجده کنند مهر و مه پیش رخ چو آتشت
 (پ) روترشی چرا مگر صاف نبُد شراب تو؟
 (ت) باده ناب خورده‌ای مگر ندیده‌ای دلا

- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۹۰- کدام ابیات اختیار شاعری «قلب» دارند؟

- (الف) آمده‌ام که تا تو را جلوه دهم در این سرا
 (ب) چرخ سجود می‌کند پیش غبار خاک تو
 (پ) چشم تو ناز می‌کند لعل تو داد می‌دهد
 (ت) من که در این کهن سراروی به قبله کرده‌ام

- (۱) الف - ب (۲) ب - پ (۳) پ - ت (۴) ب - ت

۳۹۱- کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» دارد؟

- (۱) کسی بدین مایه علم دعوی دانش کند؟
 (۲) جمله چو شهد و شیر شووز خود خود فقیر شو
 (۳) با تو برهنه خوش‌ترم جامه تن برون کنم
 (۴) بی تو اگر به سر شدی زیر جهان زیر شدی

۳۹۲- کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» دارد؟

- (۱) شعر فرستادنت به ما چنان است راست
 (۲) جوی فراتی روان شده‌ست از این سو
 (۳) شمع جهان دوش نبد نور تو در حلقه ما
 (۴) هین چشم فروبند که آن چشم غیور است

۳۹۳- چند بیت اختیار شاعری «قلب» دارد؟

- (الف) هول برانگیختند به هم درآویختند
 (ب) روز به شب نمی‌رسد تا ز خیال زلف تو
 (پ) گرچه دل خراب من از می‌عشق مست شد
 (ت) چو زلف او دل پرتاب من ببرد به غارت

- (۱) یک (۲) دو (۳) سه (۴) چهار

۳۹۴- کدام گزینه دارای «قلب» است؟

- ۱) رود مخوان ازدها دهان پر از نعره‌ها
- ۲) عجب بمانده‌ام از ذات و از صفات تو دایم
- ۳) صورت نبندد ای صنم بی زلف تو آرام دل
- ۴) بار دگر پیر ما رخت به ختمار برد

۳۹۵- کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» دارد؟

- ۱) گرچه به موضع لب مفتعلن دوباره شد
- ۲) عقل ز دست غمت دست به سر می‌رود
- ۳) درد خرابات خورد ذوق می عشق یافت
- ۴) سنت ابر است این‌که گیرد از بحر آب

۳۹۶- در کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) آن که ز بی‌دانشی نظم نداند ز نثر
- ۲) ز ابلهی گفته‌ای شعر نگوید بهار
- ۳) یک شر از عین عشق دوش پدیدار شد
- ۴) میکده فقر یافت خرقة دعوی بسوخت

۳۹۷- در کدام گزینه اختیار شاعری «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) نیست کس آگه که یار کی بنماید جمال
- ۲) سبزه تازهروی را نوخط جوینار بین
- ۳) من ز دگر شاعران شعر گروگان برم
- ۴) هر که ز خود محو گشت در بن این دیر

۳۹۸- در کدام گزینه اختیارات «قلب» و «ابدال» وجود دارد؟

- ۱) گفتم از آن‌سان که گفت شمع سپاهان جمال
- ۲) گوید یک‌چند باز جانب یزدان شناس
- ۳) تا که جهان است باد شاد و خوش اندر جهان
- ۴) نیزه بروید چو موی بر تن شیر دژم

۳۹۹- در کدام گزینه سه نوع اختیار شاعری وزنی وجود دارد؟

- ۱) یا برآورد ز دل شیفته‌ای بادی سرد
- ۲) تا که بدید چشم من چهره جانفزای تو
- ۳) هوش بشد از دل من کو رسید
- ۴) گرچه با جان نیست بازی درپذیر

۴۰۰- در کدام گزینه اختیار وزنی بیشتری وجود دارد؟

- ۱) به چه تقصیر زرم قسمت آتش گردید؟
- ۲) چون موجه سربایم در شوره‌زار عالم
- ۳) هم‌ره پروانه شود دلشده
- ۴) چو جام اول مینا سپهر سنگین‌دل

۴۰۱- اختیار شاعری مقابل کدام گزینه نادرست است؟

- ۱) ما نتوانیم و عشق پنجه درانداختن
- ۲) گردد فنا گردد جان فقیر
- ۳) جام مراد سفلگان پر ز می نشاط من
- ۴) رخ زیباش بهشت است و قد موزنش

۴۰۲- در کدام گزینه «دو ابدال و آوردن فاعلاتن به جای فاعلاتن» وجود دارد؟

- ۱) دل من خواهی ای ترک و ندانی که خطاست
- ۲) خرقة آتش زد و در حلقه دین بر سر جمع
- ۳) قرب سی سال ز خود خاک همی‌دادم باد
- ۴) نیست از جانب من تا به تو یک موی میان

(بلند در نظر گرفتن هجای پایانی)

(ابدال)

(قلب)

(فاعلاتن به جای فاعلاتن)

۴۰۳- کدام گزینه فاقد اختیار شاعری وزنی است؟

- ۱) چگونه شور نیارم ز آرزوی لب
- ۲) شد دل بیچاره خون چاره دل هم تو ساز
- ۳) در همه شهر خبر شد که تو معشوق منی
- ۴) گر تو به هوس جمال او خواهی

- کز آرزوی لب شور در شکر دیدم
- زانکه که تو دانی که چیست بردل بریان من
- این همه دوری و پرهیز و تکبر چه کنی
- او در طلب و هوس نمی‌آید

۴۰۴- در کدام گزینه کم‌ترین اختیار وزنی وجود دارد؟

- ۱) جان و دل عاشقان خرقه شد اندر میان
- ۲) جز از آن نیست که گویند مرا
- ۳) من در این جای همین صورت بی‌جانم و بس
- ۴) مرا که عزلت عنقا گرفتمی همه عمر

- زان که سماع غمت در همگان درگرفت
- یار بود آن که نه از مجمع ماست
- دل آن جاست که آن دلبر عیار آن جاست
- چنان اسیر گرفتی که باز تیهو را

۴۰۵- اختیارات بیت زیر در کدام گزینه تماماً درست است؟

«پای احساس در میان باشد انتخاب پرنده‌ها قفس است»

- ۱) فاعلاتن به جای فعلاتن - قلب
- ۲) قلب - ابدال
- ۳) بلند در نظر گرفتن هجای پایانی - ابدال
- ۴) قلب - بلند در نظر گرفتن هجای پایانی

۴۰۶- در بیت زیر، شاعر از کدام «اختیارات شاعری» بهره برده است؟

«گویی بَطّ سفید جامه به صابون زده است کبک دری ساق پای در قدح خون زده است»

- ۱) بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه - قلب
- ۲) بلندبودن هجای پایان مصراع - قلب
- ۳) بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه - ابدال
- ۴) کوتاه تلفظ کردن مصوّت بلند - حذف همزه

۴۰۷- در کدام بیت هیچ اختیار شاعری به کار نرفته است؟

- ۱) جز از لب لعل جان ننوشم
- ۲) چو سحرگاه ز گلشن مه عتار برآمد
- ۳) هله نومید نباشی که تو را یار براند
- ۴) تو بسی سمن‌بران را به کنار درگرفتی

- غیر سر زلف او نگیرم
- چه بسی نعره مستان که ز گلزار برآمد
- گرت امروز براند نه که فردات بخواند
- نفسی کنار بگشا بنگر کنار دیگر

۴۰۸- در کدام بیت، هم اختیار وزنی و هم اختیار زبانی وجود دارد؟

- ۱) ملک کسری همه در قبضه فرمان تو باد
- ۲) بودم افتاده ز پا شوق تو دستم بگرفت
- ۳) عقل چو با آفتاب رای تو را دید گفت
- ۴) مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم

- که جهان باز نخواهد چو تو کس را آوژد
- بر سر کوی توام بی سر و بی پا آورد
- پایه خورشید را سایه یزدان شکست
- جرس فریاد می‌دارد که بر بندید محمل‌ها

۴۰۹- در کدام مصراع اختیار وزنی «قلب» صورت گرفته است؟

- ۱) دل برگرفت از من بتم یکبارگی
- ۲) زیرنشین علمت کاینات
- ۳) دست کسی بر نرسد به شاخ هویت تو
- ۴) بر شوم از نشاط دل وقت سحر به منظره

۴۱۰- در کدام بیت، اختیار وزنی «ابدال» صورت گرفته است؟

- ۱) بُرد او دل عاشقان آفاق
- ۲) اندر عجبم که چشم آن ماه
- ۳) زان چشم پر از خمار سرمست
- ۴) تا عزم جفا درست کرد او

- بیچید بر آن دو زلف چون شست
- ناخورده شراب چون شود مست؟
- پر خون دارم دو دیده پیوست
- دست همه عاشقانش بشکست

۴۱۱- در بیت زیر کدام اختیارات شاعری تماماً وجود دارد؟

«امروز که دستگاه داری و توان بیخی که بر سعادت آرد بنشان»

- ۱) حذف همزه - ابدال
- ۲) تبدیل مصوّت کوتاه به بلند - ابدال
- ۳) تبدیل مصوّت کوتاه به بلند - حذف همزه
- ۴) تبدیل مصوّت کوتاه به بلند - تبدیل مصوّت بلند به کوتاه

(سراسری انسانی ۹۷)

(سراسری انسانی ۹۷)

(سراسری انسانی ۹۶)

(سراسری انسانی ۹۵)

(سراسری انسانی ۹۵)

(سراسری انسانی ۹۴)

درس هشتم: اختیارات شاعری (۲): وزن

(سراسری انسانی ۹۴)

۴۱۲- در کدام دو بیت، اختیار شاعری «ابدال» وجود دارد؟

- (الف) بال و پرش ز سنگ ستم کی توان شکست
 (ب) خدیو روی زمین آفتاب دولت و دین
 (پ) فغان که در طلب گنج نامه مقصود
 (ت) زاهد خلوت نشین دوش به میخانه شد
- (۱) الف - ت (۲) الف - پ (۳) ب - پ (۴) ت - ب

(سراسری انسانی ۹۲)

۴۱۳- در بیت زیر همه اختیارات زبانی و وزنی به استثنای به کار رفته است.

- «عابدان روی سوی قبله اسلام کنند
 عارفان را نبود قبله جان جز کوبت»
- (۱) قلب (۲) ابدال (۳) فاعلاتن به جای فاعلاتن (۴) تغییر کمیت مصوت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند

(سراسری انسانی ۹۱)

۴۱۴- کدام اختیار شاعری در بیت زیر وجود ندارد؟

- «گر ز دریا دو سه قطره بپراکند چه باک
 باز چون جمع شود رو سوی دریا دارد»
- (۱) ابدال (۲) قلب (۳) کاربرد فاعلاتن به جای فاعلاتن (۴) تغییر کمیت مصوت کوتاه به بلند و بلند به کوتاه

(سراسری انسانی ۹۰)

۴۱۵- در همه ابیات به جز بیت دو اختیار شاعری «فاعلاتن به جای فاعلاتن و تغییر کمیت مصوتها» یافت می شود.

- (۱) گر مخیر بکنندم به قیامت که چه خواهی
 (۲) چشم کوتاه نظران بر ورق صورت خوبان
 (۳) آرزو می کندم شمع صفت پیش وجودت
 (۴) گر سرم می رود از عهد تو سر باز نیچم
- دوست ما را و همه نعمت فردوس شما را
 خط همی بیند و عارف قلم صنع خدا را
 که سرپای بسوزند من بی سر و پا را
 تا بگویند پس از من که به سر برد وفا را

(سراسری انسانی ۹۰)

۴۱۶- در بیت زیر همه اختیارات شاعری به استثنای وجود دارد.

- «دل عاشق چه غم از سوزش دوران دارد؟
 کشتی نوح چه اندیشه طوفان دارد؟»
- (۱) ابدال (۲) قلب (۳) تغییر کمیت مصوتها (۴) فاعلاتن به جای فاعلاتن

(سراسری انسانی ۸۹)

۴۱۷- در بیت «عنقا بر کرد سر گفت کز این طایفه / دست یکی پرحناست، جعد یکی پر خضاب» شاعر از کدام اختیار شاعری استفاده کرده است؟

- (۱) ابدال (۲) قلب (۳) کوتاه تلفظ کردن مصوت های بلند (۴) بلند تلفظ کردن مصوت های کوتاه

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۸ - نظام قدیم)

۴۱۸- بیت زیر، فاقد کدام اختیارات شاعری است؟

- «طهارت ار نه به خون جگر کند عاشق
 بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه - قلب
 حذف همزه - بلند بودن هجای پایان مصراع
 حذف همزه - بلند بودن هجای پایان مصراع»

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۷)

۴۱۹- اختیارات شاعری موجود در بیت زیر، کدام است؟

- «خرد به زور می ناب بر نمی آید
 مرو به کشتی کاغذ دلیر بر سر آب»
- (۱) قلب - حذف همزه (۲) تغییر کمیت مصوتها - ابدال (۳) تغییر کمیت مصوتها - قلب (۴) بلند بودن هجای پایان مصراع - حذف همزه

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۶)

۴۲۰- در کدام بیت، اختیار وزنی «قلب» و «تغییر کمیت مصوتها» در یک رکن (پایه آوایی)، صورت گرفته است؟

- (۱) چند به ناز پرورم مهر بتان سنگدل
 (۲) کیسه هنوز فربه است با تو از آن قوی دلم
 (۳) چون ز نسیم می شود زلف بنفشه پرشکن
 (۴) حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان به صدق
- یاد پدر نمی کنند این پسران ناخلف
 چاره چه خاقانی اگر کیسه رسد به لاغری؟
 وه که دلم چه یاد از آن عهدشکن نمی کند
 بدرقه رهت شود همت شحنه نجف

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۶)

۴۲۱- در هر یک از ابیات کدام گزینه، سه نوع اختیار وزنی وجود دارد؟

- (الف) ید بیضای کلیم است تو را کز اثرش
 (ب) مرا تو جان عزیزی و جان توست عزیز
 (پ) تب هر روزه و سرمای زمستان نگذاشت
 (ت) سر من رفت و نرفتم ز سر پیمانانت
- بر تن خصم تو هر موی یکی از درهاست
 هزار جان عزیزم فدای جان تو باد
 هر چه آورد به رویم تب و سرما آورد
 لله الحمد که من بر سر پیمان رفتم
- (۱) پ - ت (۲) ب - پ (۳) الف - پ (۴) الف - ب

۴۲۲- در کدام بیت، اختیار وزنی «ابدال» به کار نرفته است؟

- ۱) ما در خطر افتادیم از عشق چه گوئیم
 - ۲) عشق رخ تو بابت هر مختصری نیست
 - ۳) هرچند مه ما را از ما خبری نیست
 - ۴) بر تو بدلی نارم دیگر نکم یاد
- کان جا دل و جان و تن ما را خطری نیست
وصل لب تو درخور هر بی خبری نیست
دل برده‌ای از ما دل ما را اثری نیست
هرچند که آرام تو جز با دگری نیست

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۵)

۴۲۳- در کدام بیت اختیار شاعری «ابدال» وجود ندارد؟

- ۱) تا بقین آینه‌ی حال زدود
 - ۲) هستی تو صورت پیوند نی
 - ۳) حیف است سخن گفتن با هر کس از آن لب
 - ۴) طناب عمر مرا دست روزگار گسیخت
- صورتش ماضی مستقبل بود
تو به کس و کس به تو مانند نی
دشنام به من ده که درودت بفرستم
هنوز رشته‌ی امید از تو نگسستم

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۴)

۴۲۴- در کدام بیت، اختیار وزنی «قلب» وجود دارد؟

- ۱) کیسه هنوز فربه است با تو از آن قوی دلم
 - ۲) خاک شدم در تو را آب رخم چرا بری؟
 - ۳) از سر غیرت هوا چشم ز خلق دوختم
 - ۴) وصل تو را به جان و دل می خرم و نمی دهی
- چاره چه خاقانی اگر کیسه رسد به لاغری
داشتتم به خون دل خون دلم چرا خوری؟
پرده روی تو شدم پرده من چرا دری؟
بیش مکن مضایقه زان که رسید مشتری

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۴)

۴۲۵- در کدام بیت اختیار وزنی «قلب» به کار رفته است؟

- ۱) گرچه من این جا حدیث از سر جان می کنم
 - ۲) دور فلک بر دلم کرد ز جور آن چه کرد
 - ۳) عقل نه همتای توست کز تو زند لاف عشق
 - ۴) به که ز بهر سخن برنگشاید زبان
- نزد تو آن جا سخن از سر و زر می رود
خوی تو نیز از جفا یاری او می کند
می نشناسد حریف خیره سری می کند
گر نتواند که مرد سخن به پایان برد

(سراسری انسانی خارج ۹۳)

۴۲۶- در کدام بیت هر دو اختیار وزنی «فاعلاتن به جای فعلاتن» و «ابدال» و اختیار زبانی «تغییر مصوت بلند به کوتاه و کوتاه به بلند» وجود دارد؟

- ۱) زاری آغاز کند او که همه خرد و بزرگ
 - ۲) روزی از معرفت و فقه بسوزد ما را
 - ۳) چو از او داد بخواهیم از این بیدادی
 - ۴) برهندی همه از ظلمت این نفس لئیم
- همه یاریش کنند ارچه بدیدند یسار
که بگویم که جنید است و ز شیخان کبار
او به یک لحظه رهاند همه را از آزار
گر از او یک نظری فضل بتابند بهار

(سراسری خارج از کشور انسانی ۹۰)

۳۵۴- گزینه ۴ «الف»: مصراع اول: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن
«ث»: مصراع دوم: فاعلاتن مفاعیلن فعلن
سایر ابیات:
«ب»: مفعول مفاعیلن فعولن یا مستفعل فاعلاتن مستف
«پ»: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
«ت»: مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن یا مستفعلن مفاعیلن مستفعلن فعل

نا	کر	د	گ	نه	با	ز	ز	من	رو	ی	ن	ها	داشت
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
من	هی	چ	ن	می	دا	نم	او	را	ک	ب	را	داشت	
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

ابدال

۳۶۳- گزینه ۴ وزن هر چهار گزینه «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن یا مستفعل مفعولن مستفعل مفعولن» است.

۳۶۴- گزینه ۴

در	سا	ی	ی	ت	جا	یم	چو	با	شد	تا	هر	روز
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
خُ	رشی	د	د	با	را	ید	بر	خاک	د	رت	اُف	تد
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مستفعل	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن	مفعولن

ابدال

۳۶۴- گزینه ۴

ش	خ	نی	با	ت	خا	س	تم	گف	تن
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
گر	ی	خُد	را	ه	بر	س	خن	پ	گ
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
فاعلاتن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

ابدال

چ	ب	ها	ری	ست	خ	دا	را	ک	د	ری	دش	ت	م	لال
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
لال	ها	آ	ی	ن	ی	خو	ن	س	یا	وو	شا	نند		
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلاتن

ابدال

م	یا	ن	دل	ب	ز	دل	حا	ج	ت	ر	سا	لت	نیست
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
و	لی	ک	هم	ب	ن	وش	تی	م	ما	ج	را	ی	ع
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

ابدال

۳۶۵- گزینه ۲ وزن هر چهار گزینه «مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن یا مستفعلن مفاعیل مستفعلن فعل» است. در این وزن فقط در رکن «مفاعل» قابلیت ابدال وجود دارد.

شو	خی	م	کن	ک	شو	خی	دل	را	ک	ند	ن	زند
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
طی	بت	م	کن	ک	طی	بت	جا	را	ک	ند	غ	مین
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

ابدال

۳۵۴- گزینه ۴ «الف»: مصراع اول: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن
«ث»: مصراع دوم: فاعلاتن مفاعیلن فعلن
سایر ابیات:
«ب»: مفعول مفاعیلن فعولن یا مستفعل فاعلاتن مستف
«پ»: فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
«ت»: مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن یا مستفعلن مفاعیلن مستفعلن فعل

۳۵۵- گزینه ۱ وزن همه ابیات «فاعلاتن مفاعیلن فعلن» است و فقط در بیت «ث» در هر دو مصراع به جای فاعلاتن، فاعلاتن آمده است.
۳۵۶- گزینه ۴ وزن این گزینه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

۳۵۷- گزینه ۳ در مصراع دوم به جای فاعلاتن از فاعلاتن استفاده شده است. «فاعلاتن مفاعیلن فعلن»
۳۵۸- گزینه ۲ مصراع «الف»: فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن

۳۵۹- گزینه ۴ فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
۳۶۰- گزینه ۴ در هر دو مصراع فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن
۳۶۱- گزینه ۲ فاعلاتن فاعلاتن فاعلن - در این بیت شاعر در مصراع دوم به جای «فاعلاتن» از «فاعلاتن» استفاده کرده است.
۳۶۲- گزینه ۲ فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فعلن - در این بیت شاعر فقط در مصراع اول از «فاعلاتن» استفاده کرده است.

۳۶۳- گزینه ۴ وزن هر چهار گزینه «مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن یا مستفعل مفعولن مستفعل مفعولن» است.
۳۶۴- گزینه ۴
۳۶۵- گزینه ۲ وزن هر چهار گزینه «مفعول فاعلاتن مفاعیل فاعلن یا مستفعلن مفاعیل مستفعلن فعل» است. در این وزن فقط در رکن «مفاعل» قابلیت ابدال وجود دارد.

از	کو	ی	و	فا	ب	رو	ن	یا	بیم
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
دا	من	گی	رس	ت	من	ز	ل	ما	
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

ابدال

۳۶۲- گزینه ۲ وزن هر چهار گزینه «مستفعل مستفعل مستفعل مستفعل مستف یا مفعول مفاعیل مفاعیل فعلن» است.

شاعر در هر دو مصراع به جای «مفاعل» از «فعلون» استفاده کرده است.

۳۷۰- **گزینه ۱** وزن مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن است و شاعر در مصراع اول دو بار به جای «مفتعلن» از «مفعولن» استفاده کرده است.

ابدال

زل	فش	یک	سو	ف	کن	وا	گه	ذر	زی	ر	زلف
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
جان	س	نا	بی	ز	عشق	حَس	ت	و	مد	هو	ش
U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

سایر گزینه‌ها هر کدام یک ابدال دارند.

ابدال

بیت «الف»: نی ک ب شب اح مد مع را ج رفت

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
بر	د	ب	را	قی	ش	ب	سو	ی	س	ما	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

بیت «ب»: بی ند چش مش ک چ خا هد ش دن

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
تا	ا	ب	دو	بی	ند	پی	شان	را	U	U	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

بیت «ت»: هر ک ب گر د دل آ زد ط واف

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
جان	خ	ها	نی	ش	و	دل	ز	با	U	U	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

رو ذر چ م ن ب رو ی گل بن گر

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
هم	دم	شو	بل	ب	ل	ب	ها	ری	را	U	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

دا نم ک ز با ن گو ش غم ما زند

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
با	دل	گو	یم	ک	دل	آ	می	با	شد	U	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

کی با شد کبیر ق فس چ من گر دد

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
وَن	در	خ	ر	گا	م	کا	م	من	گر	دد	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

۳۶۶- **گزینه ۳** وزن هر چهار گزینه «مفاعله فاعلاتن مفاعله فاعله» است.

ابدال

آ گر ب سن جد با من ت را ت را زو ی عقل

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
ب	رو	ش	وی	ب	گ	وا	هی	ت	خ	د	م
مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله	مفاعله

۳۶۷- **گزینه ۲** وزن هر چهار گزینه «فاعلاتن فاعلاتن فاعله» است.

ابدال

بیت «الف»: کم بی ند مر د مز ج ها رح مت

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
هر	چ	ن	د	ک	بی	ش	گر	ی	د	زا	رد
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

بیت «ب»: چر خ ف لک با ه م کا ز ک یا

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
گر	د	خ	دا	گر	دد	چ	ن	آ	س	یا	U
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

ابدال

بیت «پ»: چن دی س پ ری گشت ک بی خون د ل خُم

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
خو	نا	ب	چ	گر	ما	را	از	دی	د	ر	گشت
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

ابدال

بیت «ت»: خا مش کن گف ت ا ز پ عال مست

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
تر	ک	گ	ن	ین	ع	ا	ل	م	ع	د	را
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

۳۶۹- **گزینه ۴**

۱ در وزن «مفاعله فاعلاتن مفاعله فاعله» سروده شده است که شاعر در رکن آخر مصراع اول به جای «فاعله» از «فاعله» استفاده کرده است.

۲ در وزن «مفاعله فاعلاتن مفاعله فاعله» سروده شده است و شاعر در رکن آخر مصراع اول به جای «فاعله» از «فاعله» استفاده کرده است.

ابدال

چن د ن ها دا ری خن د را

U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U
آن	م	ه	تا	ب	ن	د	ی	فر	خن	د	را
مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن	مفتعلن

۳۷۳- گزینه ۲

وزن این گزینه در اصل «مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن» است که شاعر در رکن آخر به جای «فَعَلن» از «فَعَلن» استفاده کرده است.

ای عُ بی دز	پ ی دل چن	د ت وا رف	تا خر
— — U —	— — U U —	— — U —	— — —
فَعَلاتِن	فَعَلاتِن	مفاعِلن	فَعَلن

شاعر در رکن آخر به جای «فَعَلن» از «فَعَلن» استفاده کرده است.

کا ر ت ا پ	با شد ای	آ ف تاب
— — U —	— — — —	— — U —
مفتعلن	مفعولن	فاعلن

وزن اصلی شعر «مفتعلن مفتعلن فاعلن» است. شاعر در رکن دوم به جای «مفتعلن» از «مفعولن» استفاده کرده است.

۳۷۷- گزینه ۴

بگ ذ ری خا	چ و بگ ذا	ر م را مس	تیب جا
— — U —	— — U U —	— — U U —	— — —
فَعَلاتِن	فَعَلاتِن	مفاعِلن	فَعَلن

شاعر در رکن آخر به جای «فَعَلن» از «فَعَلن» استفاده کرده است.

گ ر ز ب نف	ش و بُل بُل	و فاطم ب	دا زند
— — U —	— — U U —	— — U —	— — —
مفاعِلن	فَعَلاتِن	مفاعِلن	فَعَلن

شاعر در رکن آخر به جای «فَعَلن» از «فَعَلن» استفاده کرده است.

م گ نا تش	ک او ن یا	ر د تاب
— — U U —	— — U —	— — —
فَعَلاتِن	مفاعِلن	فَعَلن

شاعر در رکن آخر به جای «فَعَلن» از «فَعَلن» استفاده کرده است.

۳۷۸- گزینه ۱

بیت «الف»	گی تی هر	گزن ز ا	د م ل ت فر	زند
— — — —	— — — —	— — U —	— — U U —	— — —
مفتعلن	فَعَلاتِن	مفتعلن	فَعَلن	فَعَلن

شاعر در رکن اول به جای «مفتعلن» از «مفعولن» استفاده کرده است. وزن سایر گزینه‌ها:

بیت «ب»: مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلاتِن

بیت «پ»: مفاعِلن فَعَلاتِن مفاعِلن فَعَلن

بیت «ت»: مفتعلن فاعلات مفتعلن فَعَلن

۳۷۹- گزینه ۲

بن گر در	غی ب چ	سا کی م	یاست
— — —	— — U U —	— — U —	— — —
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

وزن شعر «مفتعلن مفتعلن فاعلن» است و شاعر به جای «مفتعلن» در رکن اول از «مفعولن» استفاده کرده است.

۳۸۰- گزینه ۴: هجای «خُلد» در پایان مصراع اول کشیده است و باید بلند در نظر گرفته شود.

ابدال

بیت «پ»:	خا مو شی	به ک و ص ف	عش ق ت
— — —	— — —	— — U —	— — U —
مستفعل	فَعَلاتِن	مستفعل	مستفعل

بیت «ت»:	از چه ری	او د ل م چ	در یا شد
— — —	— — U —	— — U —	— — —
مستفعل	فَعَلاتِن	مستفعل	مستفعل

وزن هر چهار گزینه «مفتعلن مفتعلن فاعلن» است.

ابدال

جا م م	م با	مد	هین نو ش کن
— — U —	— — —	— — —	— — U —
مفتعلن	مفاعِلن	مفتعلن	فاعلن

۳۷۵- گزینه ۴

من گر	سوی ب دپ	سو گ شا
— — —	— — U U —	— — U —
مفتعلن	مفتعلن	فاعلن

خان گس تر	دی ما پر	ش د از خو	ن ج گر
— — U —	— — U U —	— — U U —	— — U —
فَعَلاتِن	فَعَلاتِن	فَعَلاتِن	فَعَلن

دی د چ ت	را دی د	رو ل ب	رف شاند
— — U —	— — U U —	— — U —	— — —
مستفعل	مستفعل	مستفعل	مستفعل

۳۷۶- گزینه ۲

ل بت ب	خو ن د ل	عا ش ق ا خ	طی دا رد
— — U —	— — U U —	— — U —	— — —
مفاعِلن	فَعَلاتِن	مفاعِلن	فاعلن

